Napretkova kulturno-historijska zbirka - Sarajevo

VEJSIL ĆURČIĆ

DRVOREZBARSTVO
u Bosni i Hercegovini

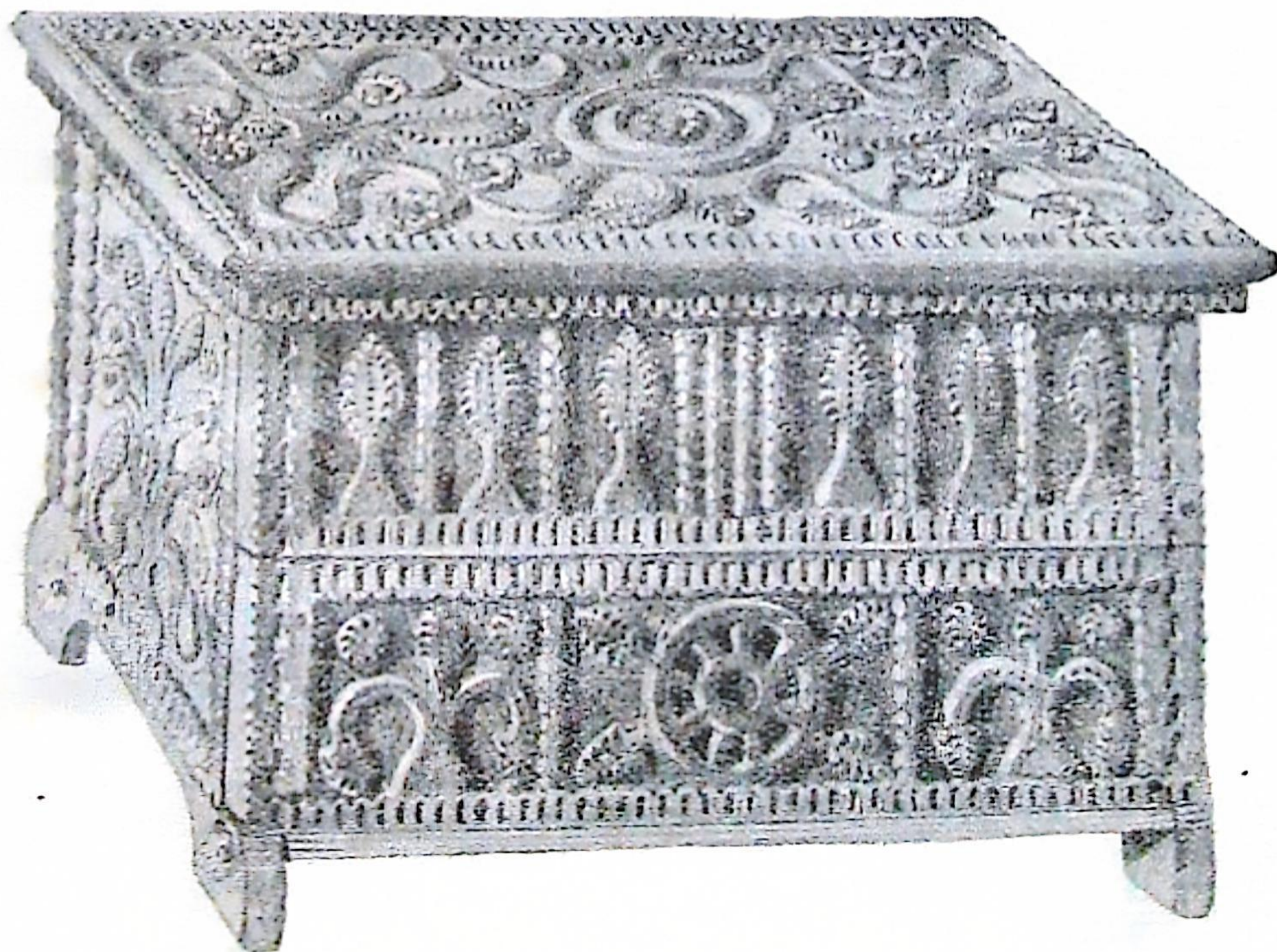
SARAJEVO 1933.
„NOVA TISKARA“ VRČEK I DR.

Preštampano iz kalendara »NAPREDAK« za godinu 1934.

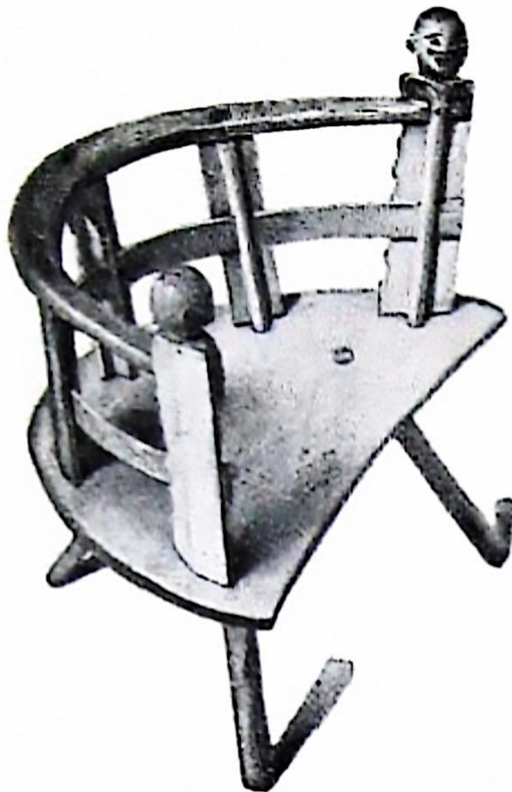
Drvorezbarstvo u Bosni i Hercegovini

Drvorezbarstvo je među svim slavenskim narodima vrlo rasprostranjeno i posvuda veoma razvijeno. U svojoj šumom prekrivenoj pradomovini izrađivali su Slaveni svoje građevine (kuće, hramove i t. d.) od drveta. Vjerojatno su oni imali i smisla za kićenje svojih domova i namještaja a još više svojih hramova. Bit će da su Slaveni ovu rezbarsku umjetnost donijeli sa sobom iz svoje pradomovine, pa se ona onda u pojedinim novim postojbinama pod raznim utjecajima nejednako dalje razvijala, mjestimice otišla sasvim u zaborav, ili je djelomično prenijeta na drugi materijal, na kamen. Ovo posljednje odnosi se u prvom redu na krajeve, gdje je bilo više kamena nego li drveta i gdje je od vajkada cvala klesarska umjetnost, koju drvorezbarstvo nije moglo nikako potisnuti odatle. To se lijepo vidi na današnjim nadgrobnim spomenicima u zap. Bosni i Hercegovini.

O porijeklu i razvoju drvorezbarstva u pojedinih današnjih slavenskih naroda ne može se zapravo za sada još ništa pouzdano govoriti, jer se iz onih prastarih vremena nije ništa sačuvalo, na osnovi čega bismo mogli izvoditi neke zaključke, a

Sandučić rađen u Konjicu

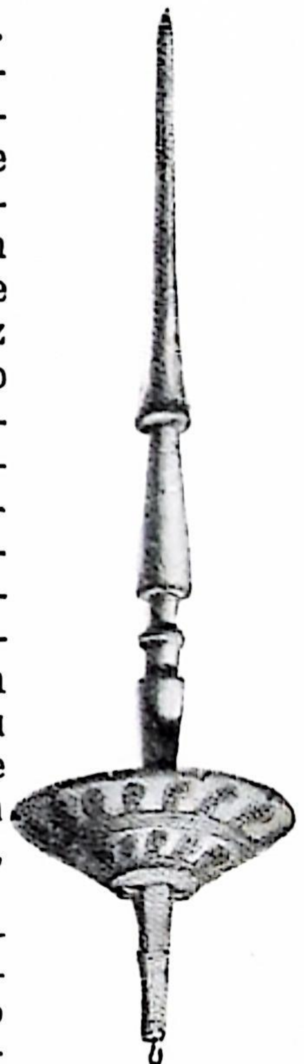

Stolac s izrezbarenim ljudskim glavama iz Glasinca

osim toga ovoj se struci do sada obraćalo vrlo malo pažnje i gotovo nigdje nije potanje ispitana. Ovo vrijedi i za Hrvate, jer je kod nas ova struka vrlo malo proučavana.[1])

Od svih naših pokrajina drvorezbarstvo je najrazvijenije u Bosni i Hercegovini. No i tu se njime na žalost nije do sada nitko pobliže bavio. Zadaća je dakle ovog članka, da bar donekle prikaže današnje stanje ovog ogranka naše narodne umjetnosti, osobito u krajevima, naseljenim hrvatskim življem.

Drvorezbarstvo u Bosni i Hercegovini nije posvuda podjednako rasprostranjeno. Ima krajeva, gdje je šaranje po drvetu gotovo sasvim nepoznato, ili je jako zaostalo i degenerirano. U drugim krajevima naprotiv ono je neobično razvijeno i vrlo dotjerano. Zanimljivo je da se u nas rasprostranjenje rezbarske umjetnosti podudara izvrsno s rasprostranjenjem vezilačke umjetnosti, i gdje je posljednja obilna i savršena, tu je i rezbarstvo bogato i lijepo razvijeno. To su u prvom redu naši planinski krajevi osobito zapadne Bosne, udaljeni od gradova i do nedavna bez osobitih komunikacija, gdje je narod mogao moćno da razvija svoju stvaralačku snagu, dakako bez oponašanja tuđih uzora. I zaista, motivi u našem rezbarstvu (i u vezu) iz ovih krajeva u svome načinu izradbe i kombinaciji potpuno su izvorni, te je i ova grana naše narodne umjetnosti jedinstvena. Sravnimo li rezbarstvo naših brđana Hrvata s onim iz hrvatskih nizinskih krajeva, odmah ćemo opaziti veliku razliku između jednog i drugog rada: prvi je čišće i savršenije rađen i odlikuje se bogatstvom originalnih kombinacija i raznolikih motiva,

Vreteno (Kupres)

---

[1]) U novije doba izdao je Etnografski muzej u Zagrebu u svojem izdanju »Zbirka jugoslavenskih ornamenata« u V. svesci (1931.) i jednu kolekciju rezbarija po drvetu iz raznih naših krajeva s kratkim opisom pojedinih predmeta.

dok se na posljednjem na prvi pogled zapaža jaki pad, pa se vidi, da to nije izvoran rad, nego samo oponašanje tuđih uzora, izrađenih teškom rukom i bez osobitog razumijevanja. Dok je na pr. u bosanskom rezbarstvu inkrustacija raznobojnim pečatnim voskom potpuno nepoznata i nepotrebna, dotle se u Slavoniji u veliko rabi, jer bez nje ne bi šara imala poželjnog efekta. Za naše planištarske umjetnike u rezbarstvu može se mirne duše reći, da oni imaju potpuno izrađen i profinjen ukus, koji se ne pokazuje samo u ornamentici nego također i u davanju oblika pojedinim predmetima, koje oni šaraju.

Glavna područja šaranja po drvetu u Bosni i Hercegovini nalaze se, kako je već spomenuto, u zapadnoj Bosni počevši od predjela oko gornjeg toka rijeke Rame pa preko Kupresa sve do u bosansku Krajinu. Ovo je zapravo i glavni centar našeg narodnog veziva. I jedna i druga grana naše narodne umjetnosti ovdje se tako udomaćila, te su predmeti, koji se tu ukrašuju donekle postali nekom vrsti domaće industrije ovoga kraja.

U Posavini i po dolinama bosanskih rijeka drvorezbarstvo je gotovo posve nepoznato.

Istočna i jugoistočna Bosna, i ako planinski i šumom obrasli krajevi, oskudijevaju veoma na rezbarstvu. Ovo je malo začudno, jer istočnu Bosnu naseljavaju sve do rijeke Drinjače Hercegovci iz gornje Hercegovine, koji su pred stotinjak i više godina iselili odanle i prešli u Bosnu. U gornjoj Hercegovini naime, osobito oko Gacka, šaralo se po drvetu ranije prilično mnogo, ali ni izdaleka onoliko kao u zapadnoj Bosni. Nema ondje ni onoliko motiva kao u spomenutim predjelima, a i finoća u izradi daleko je zaostala za onom zapadno-bosanskom. Ne mogu naći pravi uzrok ovom nedostatku osim ako se nije ova umjetnost degenerirala usljed toga, što se muški svijet onoga kraja nalazio vječito u nekom ratnom stanju, pa je vremenom potpuno zanemario i zaboravio ovaj rad.

U donjoj Hercegovini kao skroz kršovitom kraju nije se drvorezbarstvo moglo nikad dovoljno razviti, jer ga je nadjačavalo već hiljadama godina udomaćeno klesarstvo. U kršu je osim toga najrasprostranjenije ali za rezbarstvo najnepodesnije drvo dub, koji je sve ostale za rezbarstvo prikladne vrsti drveta sasvim istisnuo. I tako ondašnjim stanovnicima nije preostalo drugo nego se prilagoditi novom materijalu, kamenu, kojim toliko obiluju oni krajevi i

Vreteno „druga“ (Kupres)

Preslice s Kupresa

Preslice iz Rame

Iglenica
(Bos. Petrovac)

kojim su se svi narodi onog kraja od starina u obilju koristili. Pa i novo doseljeni Hrvati prilagodili su se tim prilikama i počevši od ranog srednjeg vijeka slove oni posvuda kao odlični kamenari, poznati po svoj Bosni i Hercegovini, dok o rezbarstvu nemaju ni pojma.

Šaranje i kićenje drvenih objekata u kućanstvu karakteristika je i katolika i pravoslavnih u Bosni, ali dobar poznavalac ove grane naše dekorativne umjetnosti naći će na prvi pogled bitnih razlika u rezbarstvu između jednih i drugih. Osim toga, rezbarstvo je u katolika na svaki način starijeg porijekla, jer sudeći po nekim starijim motivima (kuke i dr.), koje u prvom redu upotrebljuje od starina autohtono pučanstvo u dolini rijeke Rame, vuče ono svoju lozu još iz starohrvatskog doba.

Muslimani se začudo ne ističu u šaranju po 'rvetu pa makar oni bili i stanovnici planinskih krajeva. Valjda pod jakim orijentalnim osobito vjerskim uplivom napustili su oni onu pradjedovsku sklonost i smisao za drvorezbarstvo.

Rama i Kupres u Bosni upravo su klasična mjesta hrvatske narodne dekorativne umjetnosti. Tamošnje su vezilje u tehnici veza, u izboru i kombinaciji motiva i harmoniji boja upravo savršene umjetnice, a za njima ne zaostaju nimalo njihovi drugovi u drvorezbarstvu. Čovjek se mora diviti vještini neškolovanih pojedinih majstora, koji s jednostavnim nožićem u ruci i bez ikakvog prethodnog crteža ili uzorka, nego onako samo iz glave šaraju po drvetu najsmjelije motive. Lako je izrezati jedan motiv na kojem komadu drveta, ali majstor treba da pokrije često čitave ploštine na pojedinim predmetima, i to ne samo s jednim motivom, nego obično s njih nekoliko i u raznim, često vrlo kompliciranim kombinacijama. Sve to naš rezbar majstorski izvodi i nekom lakoćom svladava. Ako baš katkad gdjegod i zapne na pr. u raspodjeli prostora i raspoređaju motiva, on se ubrzo snađe i ispravi pogrješku tako vješto, da taj popravak može samo vješto oko zapaziti.

Vuničarka
za namatanje prede
(Kupres)

Kombinacije motiva su također često vrlo smjele, ali i tu on zna da svoj majstorluk pokaže. Nema tu nikakve prenatrpanosti i svaki motiv je na svome mjestu.

I samoj čistoći rada nema se ništa prigovoriti, jer u kojem god on rezu radio, radi čisto i dotjerano kao da ga radi najmodernijim alatima a ne jednostavnom škljocom.

Neobično bogatstvo motiva upravo nas zadivljuje.

Vještiji ljudi šaraju i za pare i u zamjenu za žito, vunu i t. d., pa im je to kao neka vrsta zanata.

Vrlo su raznoliki i mnogobrojni predmeti, koje naš narod šara. Šara se ponajviše po ravnoj ali i po obloj ploštini. Glavni motiv našeg šaranja po drvetu svakako je samo geometrijski, koji u razno kombiniranim figurama ispunjava cijele ploštine. Zanimljivo je da naše narodno rezbarstvo po raznim plohama nema nikada nikakvih životinjskih dakle ni ptičijih oblika.[2]) Ako se u novije doba negdje te negdje i javi po koji motiv iz životinjskog carstva, on je tako nezgrapno izrađen, da svatko može na prvi pogled vidjeti, da to nije nikakav produkt zajedničkog narodnog umijeća, nego tek samovoljna fantazija pojedinaca. Do prije rata rijetko se kada viđalo ovakvih nakarada, ali poslije rata postalo je nekom manijom ukrašivanje predmeta životinjskim i ljudskim likovima, ali sve vrlo primitivno i bez ikakve umjetničke vrijednosti.

Ogledalo s poklopcem (Kupres)

---

[2]) U Bosni i Hercegovini vrlo su rasprostranjeni neki sanduci (škrinje) za haljine, obično od orahova drveta i redovito s prednje strane lijepo izrezbareni. Katkad se na unutrašnjoj strani kapka viđaju ptice izrezane i obojene, ili samo obojene. Mahom su to neke vrsti luksuznih ptica, kanarinaca. Ovi sanduci nijesu rađeni u Bosni, nego negdje u primorju, po svoj prilici u Albaniji, što najbolje dokazuju motivi cipresa, koji se redovito ponavljaju na tim sanducima, a kojih mi nikad ne susrećemo među domaćim rezbarskim motivima. Ovo se može ustvrditi i za izrezane rozete i druge motive na tim sanducima, a sve je rađeno u prilično visokom reljefu. Poznata izrada sanduka i drugih objekata od orahovine u Konjicu (Hercegovina), koji su rađeni sličnom tehnikom i srodnim i ako malo preinačenim motivima, nastala je bezuvjetno po uzorima spomenutog primorskog rezbarstva i nema nikakvog narodnog obilježja. Ovo valja osobito istaknuti, jer kad bi ovaj rad bio pravi narodni, ne bi tako lako podlijegao raznim uplivima, kao što je to slučaj s konjičkom drvorezbarskom idustrijom, gdje je na pr. za vrijeme Austrije poprimljen jedan sasvim tuđi motiv, hrastov list, koji se tako tamo udomaćio, da ga se više ne ćemo ni riješiti.

I plastična umjetnost gotovo je nepoznata u našem narodnom rezbarstvu. One stilizovane ljudske glave na tronozima (niski stolići na tri noge s naslonjačima) jedva su i nalik na njih i čini se, da su svakako novijeg porijekla, t. j. iza austrijske okupacije (1878.) ovamo. Isto je tako stalo i s onim nezgrapnim životinjskim glavama na guslama.

U našem rezbarstvu osim ponešto religioznih motiva (krst) ne nalazimo nikakve druge simbolike. Ako se ipak nešto i nađe, sigurno je to produkt novijeg vremena.

Naš seoski rezbar šara po drvetu ponajviše na taj način, da on ornamenat izrezuje iz osnovne plohe tako, da se on izdiže s udubljene pozadine, što vrlo dekorativno i usprkos svog plitkog relijefa ipak neobično plastično djeluje i umjetnik ne osjeća nikakve potrebe da eventualno kakvim pridodavanjem boja ili kakvom inkrustacijom, pojača efekat ornamenta. To je

Kolekcija ṫasova s Kupresa

potrebno samo ondje, gdje se ornamenat proizvađa obratnim načinom, t. j. urezuje plitko u obojenu (obično crvenom, u novije doba i zelenom bojom) osnovnu plohu, te ornamenat djeluje svojom prirodnom bojom. To sam zapazio samo na jednoj vrsti preslica, koje su gotovo svuda, gdje se javljaju jednako rađene, makar mjesta njihova nalaza bila jedno od drugog vrlo udaljena. To je pazarska roba, pa je putem trgovine dospjela i na vrlo udaljena mjesta.

Vrlo je rasprostranjena i obljubljena tehnika rezbarenja rovašenjem ili ubodom (Kerbschnitt), koja se sastoji, kako joj već i ime kaže udubljivanjem ornamenta u osnovnu plohu, što osobito lijepo djeluje. Česta je pojava ukrašivanja pojedinih predmeta izrezivanjem (probojem) kao što se vidi na mnogim preslicama i drugim predmetima.

Na nekim običnijim stvarima, kao što su prostije čobanske svirale, upotrebljuje se i tehnika ispaljivanja, t. zv. »Brand-

Ploska iz Donjeg Unca

Preslice iz Bos. Petrovca (sa strane) i Rame (u sredini)

malerei«, osobito za bušenje rupica na sviralama, a po gdjekad se isprži usijanim klincem ili žicom i pokoji jednostavniji ornamenat, ali to je takva rijetkost, da o tome ne treba ni govoriti.

Kupreški tas

O materijalu (drvetu), koji naši rezbari najviše upotrebljavaju, govorit ćemo kod pojedinih predmeta, koje naš narod šara i koje ćemo niže nabrojiti. Ipak možemo i ovdje istaknuti, da je javorovina najprikladnije drvo za šaranje, pa se najviše i upotrebljava.

Preslice ili kudelje. Još do pred kratko vrijeme naš seljački svijet nije poznavao kupovne tekstilne robe, nego je sve sam po sebi izrađivao kod kuće. Lan i konoplja sijala se od prastarih vremena te se izrađivalo platno za gaće i košulje. Vune pogotovo nije nikada manjkalo. Od nje se pravila sva gornja odjeća, pokrivači i t. d. Ali sve to treba urediti: oprati, izgargarati, opresti i otkati, a najlakše je srezati i sašiti. U tome poslu je naše ženskinje neobično marljivo i upravo neumorno. Počevši od male keve (djevojčice) pa do prababe sve je zaposleno u dokolici tim poslom. Ne pjeva se zabadava u narodnoj pjesmi:

Rodi majka devet posobica,
Izrodila pak obudovila,
Sve ih majka udova ranila
Za preslicu i desnicu ruku.

(Vuk. nar. pj. I., str. 129.)

Rijetko se može kada vidjeti jedno žensko čeljade u kući ili pred kućom, na putu ili kao čobanica za ovcama bez preslice i vretena u ruci. Je li dobila kćerka jedamput od majke preslicu u ruku, ona je više ne ostavlja do groba. Iza teškog posla u polju kada se svi drugi odmaraju i planduju, naša valjana žena uzima preslicu u ruke i prede. Preslica joj je upravo neka razbibriga.

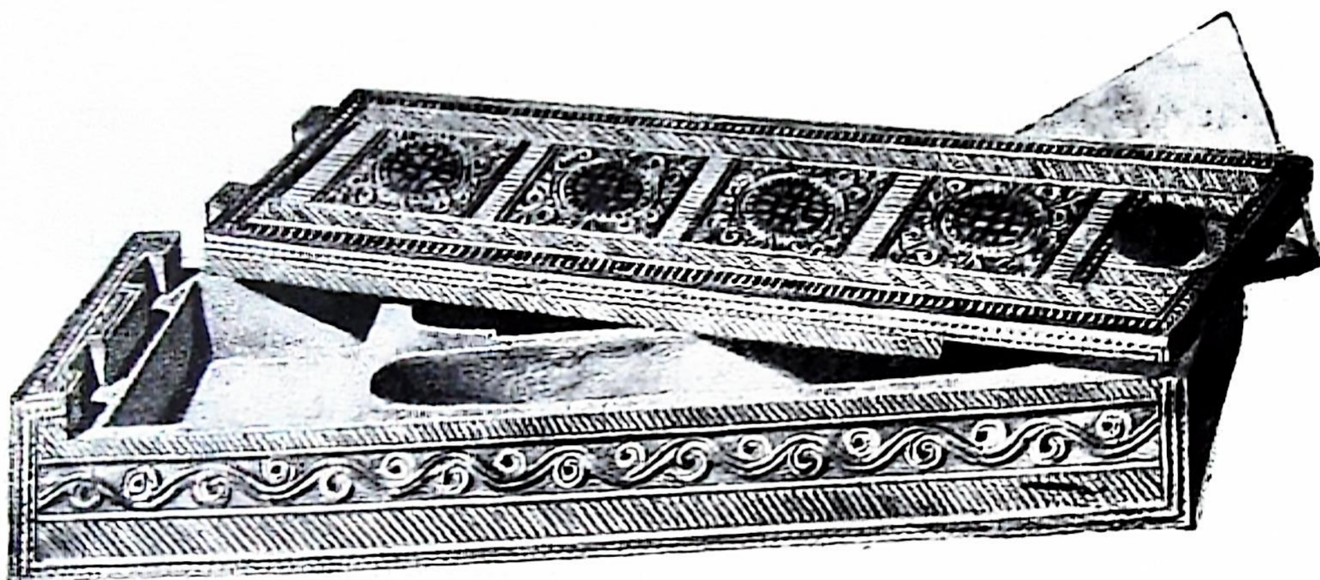

Kupreški tas

Preslica je svakako najvažniji instrumenat u domaćoj tekstilnoj industriji, jer iz povjesma treba izvući nit po nit i namotati na vreteno. Preslica se obično zadije pod pas ili se metne pod pazuho, te se lijevom rukom izvija vlakno i među

prstima uvija u nit i mota na vreteno, vrteći ga neprestano među prstima desne ruke. Nije ni čudo, da se izradi preslice i vretena obraćalo mnogo pažnje, jer time je i muškinje htjelo da također i sa svoje strane makar štogod doprinese te da ženama olakša i omili ovaj inače vrlo spori i monotoni rad. Momci su se upravo natjecali, koji će svojoj djevojci bolje našarati preslicu, koju ona, kada se uda, čuva kao oko u glavi, jer joj je to momak dao kao amanet.

Preslica ima raznih oblika i čini se da su pojedini krajevi imali svoje karakteristične forme, ali su se vremenom one izmiješale, pa zato u nekim krajevima nalazimo sve vrste zastupane. U planinskim krajevima preslice se ponajviše izrađuju od javorovine, a gdje nema ove, može ruke dati za nevolju i drugo drvo. U glavnom mogu se preslice podijeliti u dvije vrste. Najobičnije su poput lopatica s dugim drškom, preslištem i to iz jednog komada. Od ovih se opet razlikuju dvije

Kutija za britvu (Donji Unac)

podvrste: s ravno odrezanom širokom lopaticom (većinom u Hercegovini) i često obojene, ili su lopatice na vrhu izrezane na dugačke zupce kao u ostava (često u Rami i na Kupresu). Ali najviše je preslica s lopaticom poput lista, kojih ima posvuda, ali najviše u Krajini.[3])

Lopatice ovih preslica imaju mahom vrlo ukusno profilirane konture. Stražnja strana, na kojoj se povjesmo pauzom t. j. vrpcom ili komadićem kože privezuje, redovito je glatka, dok je prednja strana koja se vidi (i komad prešlišta) vrlo lijepo šarana. Na išaranoj su strani osobito u onih preslica s lopaticom poput lista urezana gotovo redovito po tri kola jedno povrh drugog. Kola i prostor između njih (međuci) ispunjuju se različitim motivima. Najzanimljiviji je motiv na preslicama

[3]) Prilikom predhistorijskih iskopavanja u kot. Bos. Petrovac kupio sam za muzej u Sarajevu samo u Zelinovcu i nekim još okolišnjim selima oko 700 komada, ali ni jedan komad nije bio lopataste forme.

gore spomenuti kukaš i kuka okretuša (fortlaufende Spirale) i kolca u različitim kombinacijama, koje često sjećaju na prastaru ornamentiku zemljanog posuđa osobito iz mlađeg kamenog doba (Butmir kraj Sarajeva).

Kutija za duhan (Kupres)

Dosta se šara i u drugim a osobito geometrijskim motivima: četvorine (kutije), kozice (trokuti) i t. d.

U lopaticama je često i malo ogledalo, koje je vješto umetnula ruka kavalira.

Druga vrsta preslica je okrugli štap, koji se samo na gornjem kraju prema vrhu ponešto proširuje poput kola i onda opet suzuje u šiljak. Ovakvih preslica ima i od dva komada, t. zv. kola i drška, pa se čunjasto kolo natakne jednostavno na štap. Ove zovu na Kupresu bakutlije. I ove se preslice šaraju, ali gotovo isključivo izrovašenim ornamentom, a viđa ih se i glatkih, pa samo bojom našaranih, osobito u muslimanskih žena. Ove posljednje imaju u dnu štapa kolo kao stalak.

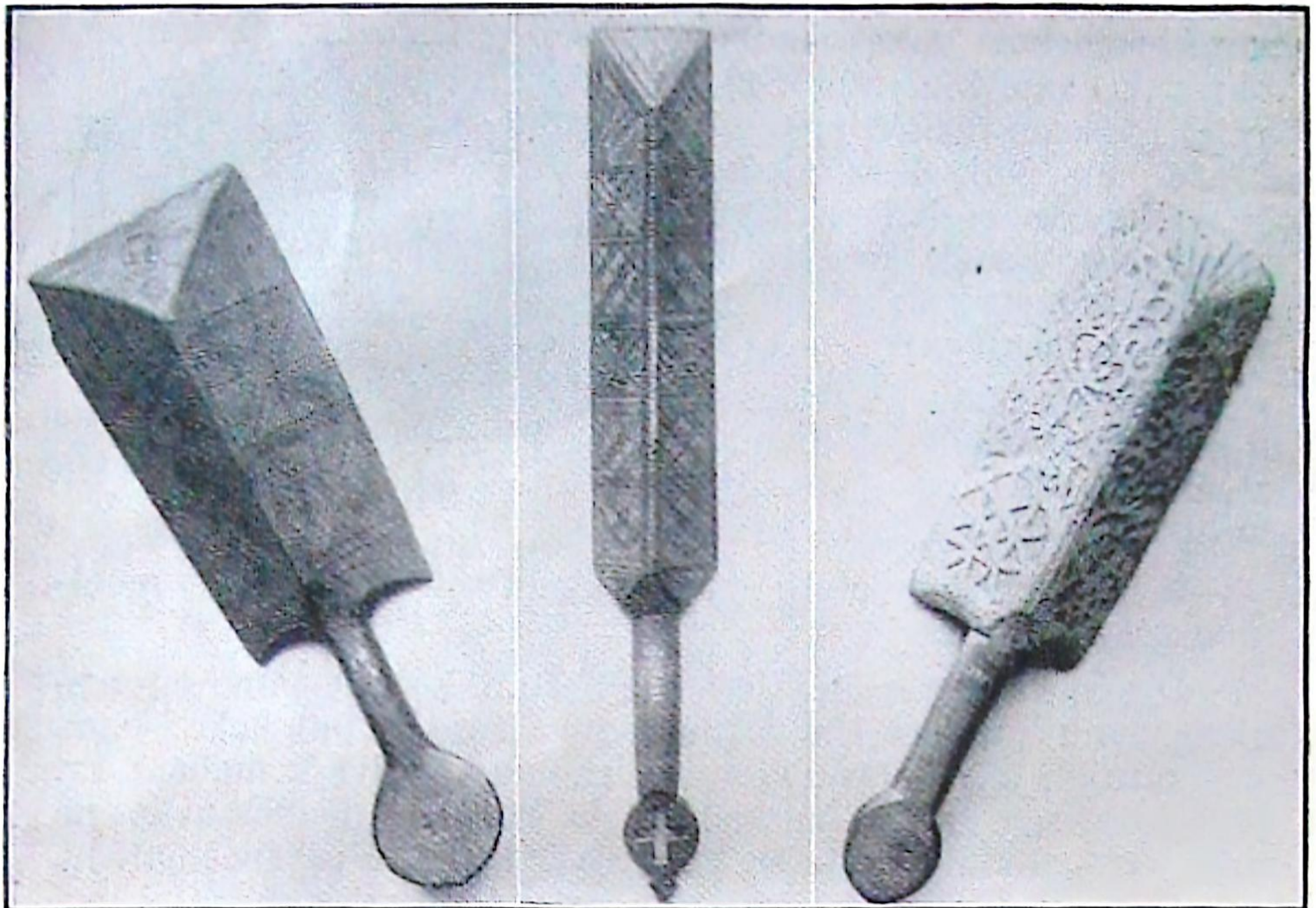
Vreteno. Prema preslici valja da bude i vreteno načinjeno. Obično je vreteno samo malo odjelano i na oba kraja zašiljeno drvce. No ima i velikih vretena, na kojima je u donjem dijelu smješten oveći kolut, usljed čega se vreteno pravilnije okreće, a pređa ljepše i jednoličnije slaže. Ovo se zove pripredaljka, jer se na ovo gotova pređa pripreda.

Interesantna su ona dugačka vretena, koja se zovu »druga zvečkarica« s unakrst prorezanom sredinom tako, da ostane izrezani dio unutra, pa se okreće i klepeće kad se vreteno vrti, a ne može ispasti. Zli jezici vele, da je to tako udešeno, da prelja uslijed klepeta ne zaspi kad prede.

Ove se dvije posljednje vrste vretena nalaze ponajviše na Kupresu i u Rami.

Kutija za burmut (Donji Unac)

Pratljače iz Rame

Vodijeri s Kupresa

Kao preslicu momak daıiva djevojci i vreteno:

Oj Boga ti, šećerli djevojko!
Ja sam čuo da si tankoprelja;
Poslaću ti misirsko povjesmo,
Uz povjesmo šimširli vreteno.
(Vuk. nar. pj. I., str. 172.)

Iglenice. Poput debelih kratkih valjčića izgledaju seljačke iglenice, u kojima se drže igle za šivanje haljina te su obično rovašenjem lijepo našarane. Drukčijeg su oblika i dulje od prvih, ali su također lijepo šarane:

vuničarke. Poput prelja i naše su vezilje vrlo marljive, pa i one vas cijeli dan ne bacaju posla iz ruku, nego vezu raznobojnom svilom. U tu svrhu načinjene su vuničarke od tanke daščice ili su četverouglaste s nekoliko pregrada za namatanje raznobojne svile ili vunice. Vuničarke su osobito lijepo šarane i on su karakteristične za katolički svijet na Kupresu i u Rami, a šaraju se i mosurevi, koji se nalaze ponajviše u Krajini.

Iz inventara ženskih šaranih stvari spomenut ćemo još dvoje, i to *ogledalce* i *pratljaču.* I naše su seljanke u nekim krajevima vrlo tašte, pa svaka nosi na terkiji[4]) među ostalim i malo okruglo ogledalo, često potkićeno krivim paricama, ili je ukrašeno bombacima. Nekoja imaju i kapke. Prva su s Kupresa, druga iz Krajine (donji Unac kraj Bos Petrovca).

Naše ženskinje kad peru haljine, služe se redovito pratljačom. U badanj (parilo, kačicu na tri noge) naslažu se zatuzgane haljine i odozgo zaspu lugom, na koji se nalijeva ugrijana voda. U onoj lukšiji opareno rublje nosi se na vodu i dobro pratljačom izlupa, ispere i bijeli se na čistoj travi ili ogradi (plotu). Začudo da se baš pratljače često neobično bogato šaraju.

Dvojnice (Bos. Petrovac)

---

[4]) Terkija se sastoji od nekoliko pulanih kajševa, koji se svežu za pas i vise sprijeda niz pregaču. Na svakom kajšu visi ponešto: ključ od sanduka, britvica, ogledalo i t. d.

Čobanska svirala (Bos. Petrovac)

Ovo su glavni ženski predmeti, koji se redovito šaraju. Još je veći broj šaranih stvari, namijenjenih muškinju, od kojih ćemo najglavnije ovdje navesti.

Kosišta. Kositba čajira po našim planinskim krajevima veliki je događaj za našeg planinštaka. On se slabo bavi sijanjem žita, njegovo je životno pitanje stočarstvo, jer bez stoke nema njemu života. Malenkost je to imati po dvije tri stotine grla sitne stoke a srazmjerno tome i dosta rogatog blaga i alaše. Nije to tako laka stvar prehraniti tolika grla i zato se svaki planištak brine da ima dosta kosnice. Kad mu rodi trava, on je najsretniji, jer ne treba razbijati glavu oko nabavljanja hrane za prezimu. Pojedinci imaju na stotine dunuma kosnice, i jedna zadruga sama ne bi nikad mogla pokositi niti pospremiti onoliko sijeno, nego se to obavlja većinom mobom. Nije rijetkost vidjeti na mobi po tridesetak i više po izbor kosaca, jer na mobu ne ide svaka rđa, niti se tamo ide s rđavom kosom, nego po mogućnosti s pravom novošeherskom kosom, kojoj nema para do Stambula. Prema kosi dobar kosac valja da ima i sav ostali pribor, a pogotovo lijepo našarano kosište i vodijer. Najljepše našarano kosište našao sam na Kupresu, ukrašeno lijepim spiralnim motivima, a ima često našaranih i samo urezanim šarama: trokutima, pravokutnicima i t. d., te šrafiranih urezanim crtama.

Vodijeri. Kao što i preslice tako imaju neki krajevi i zasebne oblike vodijera. Najelegantniji su oni iz doline rijeke Rame: valjkasto zaobljena oblika s malim pucetom na dnu i vrlo niskom ručicom. Šare su ponajviše izrezane u prilično visokom relijefu a i rovašem i pokrivaju cijelu prednju zaobljenu plohu. Ramski vodijeri mogu zaista da posluže kao ukrasni namještaj svake, pa i najotmenije hrvatske kuće. Vodijeri se rade poglavito od ivovine.

Po svojoj ljepoti oblika i ornamenta daleko su zaostali iza prvih kupreški vodijeri. Ovi su trbušasta oblika i prema dnu svršavaju šiljasto. U njih je redovito samo trbušni dio ukrašen.

Nijesu ružni ni vodijeri iz bosanske Krajine, koji su mnogo dulji od prve dvije forme i poput valjka, koji svršava u dugački šiljak. Nađe se i među ovima komada s vanredno lijepim osobito spiralnim i izrovašenim ornamentom, koje može samo dobar majstor da izradi.

Ploske. Svaki važniji događaj u životu našega seljaka pa bila to radost ili žalost, ne može proći da se ne poprati pićem i jelom. Nema kite i svatova bez šarene ploske (buklije ili čuture) pune puste rakije, koje nikad nije dosta našemu svijetu. Ma da ih ima stotina, svi se izredaju i potegnu iz jedne čuture makar to ne bilo ni higijenski ni estetski. Ima čutura jednostavnih, ali u najviše slučajeva one su vrlo lijepo šarane a i bombacima pokićene. Obično je grlić u ploske inkrustiran klasjem u raznim šarama.

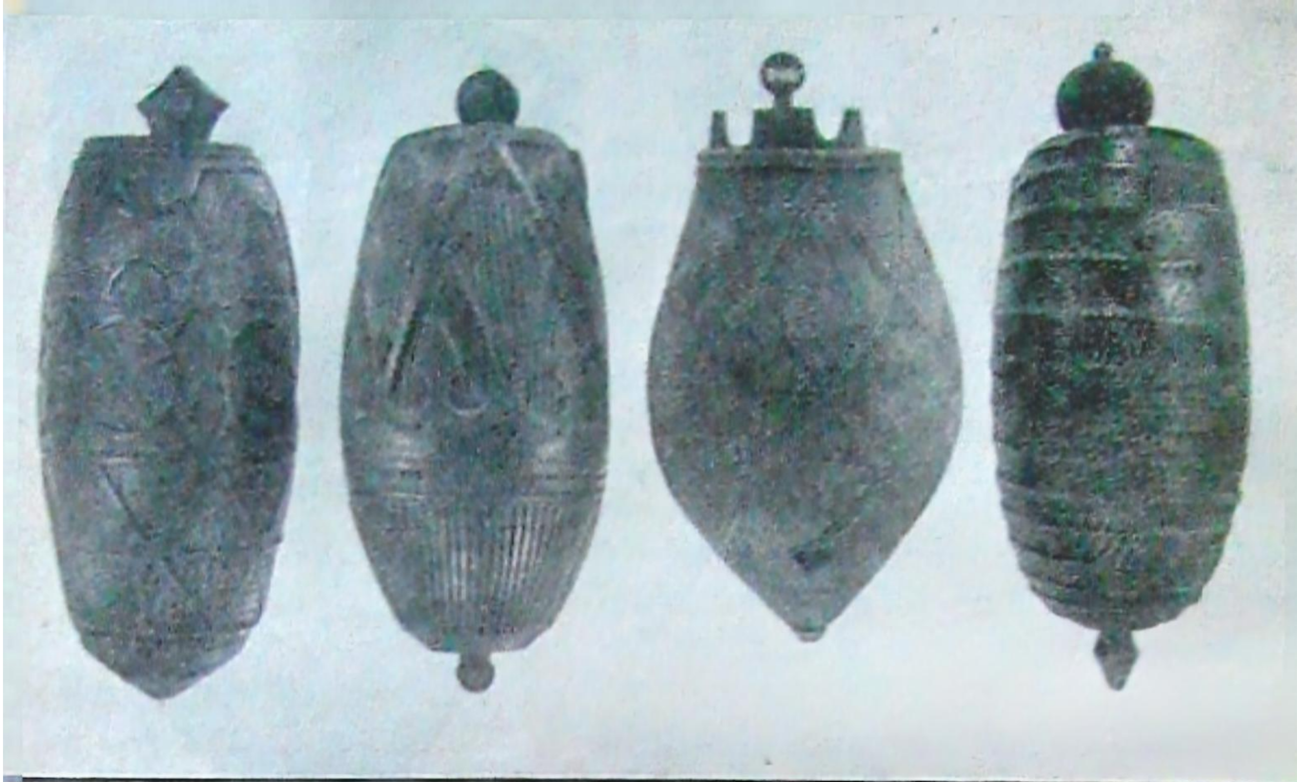
Tasovi se kao i preslice izrađuju također ponajviše od javorovine. Ovo su bezuslovno najotmeniji predstavnici zapadno - bosanskog drvorezbarstva, pa bi se i za njih, bar za najveći dio, moglo reći, da su to pravi salonski komadi, koji mogu vrlo zgodno da posluže na stolovima kao pepelnice. Svatko se zaista mora diviti onoj eleganciji i raznolikosti oblika a i odgovarajućim šarama. Svaki Kuprešanin punim pravom može biti ponosit kad može onako lijep tasić za vodu objesiti o pas, da se njime napije hladne vode gdje uz put.

Tasića ima neobično raznolikih oblika (okruglih, duguljastih, poput čašica i t. d.), i svi su providjeni lijepim prorezanim držcima, a samo sam jedan vidio, čiji je držak bio izrezan u obliku jednog konjanika.

Šare su po njima također raznolike ali su najljepši oni sa spiralnim ornamentima, držanim u niskom relijefu i vanredno čiste izrade. Ova me pojava neobično lijepih posudica za vodu podsjeća na one divne posudice od zemlje i bronca takozvane ainohoe, koje su grčki trgovci pet, šest stotina go-

Diple (Kupres)

Vodijeri iz Rame

Vodijeri iz Bos. Petrovca

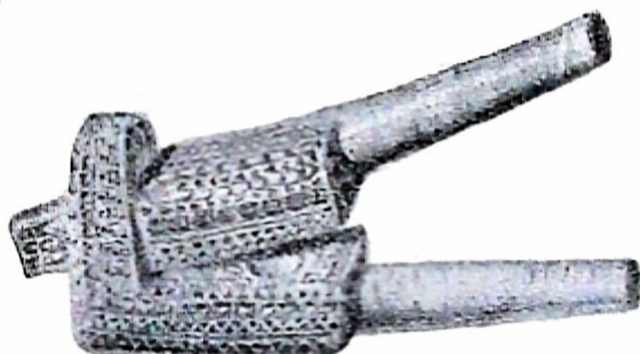
dina prije Krista donosili u naše krajeve i davali u zamjenu za druge proizvode urođenicima, Ilirima.

Ima lijepih tasova većinom okrugla oblika i u Krajini, ali ovi su novijeg datuma i gotovo svi iz jednog mjesta i rađeni po jednom majstoru kao i mnoge druge stvari.

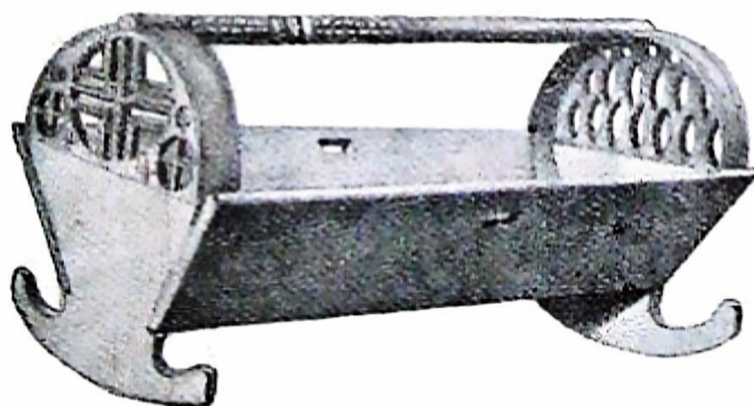
Kašike za put (Rama)

Britvenica. U novije doba pojavile se neke duguljaste i četverouglaste kutije, u kojima seljaci drže britve i sapun. One me mnogo sjećaju na školske pernice, pa bit će da su po uzoru ovih i napravljene. Ništa to ne smeta, glavno je da su one lijepo šarane. Zanimljivo je kako se one zatvaraju i nevješt čovjek ne bi tako lako otkrio tajnu njihova zatvora. Koliko god sam ih ja vidio, sve su vodile u svoje porijeklo iz Donjeg Unca kraj Petrovca, a i radio ih je prije četrdesetak godina jedan te isti majstor. Tada je imao računa, da se onoliko muči oko šaranja britvenica, ali danas mu se to ne bi isplatilo.

Tucaljka za lješnike (Kupres)

Ovdje ćemo samo nabrojiti nekoliko predmeta, koje naši rezbarski umjetnici vrlo pomnjivo izrađuju: *krušna slova*, *kutije za duhan*, *svirale* i *diple*, posljednje čak s ljudskim maskama na grlu, *kašike*, *tucaljke za lješnike*, pa *bešike*, *kaltake* (drveni dio sedla) i t. d. Uopće svaku stvar, kojom se služi, naš je primitivni umjetnik seljak htio učiniti lijepom.

Bešika (Rama)

Kaltak (drvena forma za sedlo)

Gusle. Glavni seljački instrumenat naše narodne svirke su gusle »javorove«, bez kojih je rijetko koja seljačka kuća. Za dugih zimskih večeri, na sijelima, prelima i godovima u potleušicama i uz ramazanske noći po begovskim čardacima i narodnim kafanama uzimaju se u ruke gusle i pjevač gudeći spominje se dobrih junaka i dobrih konja, svijetla oružja i mejdana, brzih sokolova i junačkog lova.

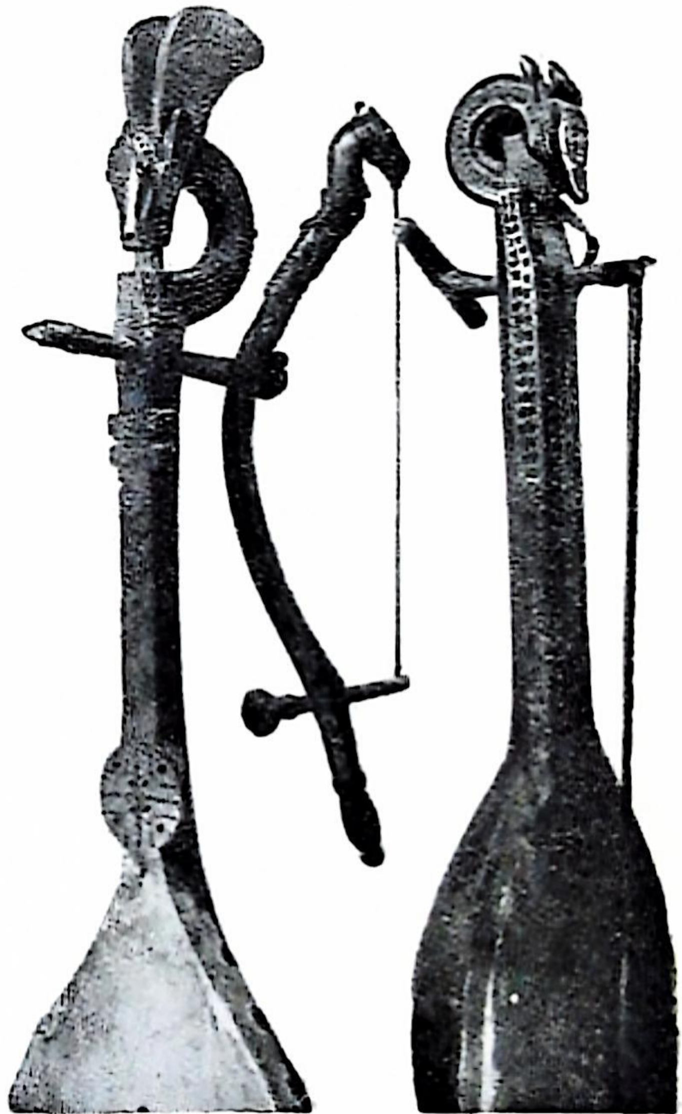
Pojedini su pjevači upravo neiscrpljivi. Priča se za jednog bihaćkog guslara muslimana da je otpjevao uz gusle iz narodnih pjesama punih 70.000 stihova.

Bosanske su gusle uvijek na jednu strunu, koja se kao i gudalo napravi od dlaka konjskog repa.

Gusle su često puta prava umjetnička djela, vrlo lijepo našarana (izrezbarena). Na vrhu drška obično je izrezana životinjska glava (konjska, kozja, srndačeva itd.), a katkada i ljudska spodoba. I stražnjem dijelu gusala posvećivana je osobita pažnja, pa se i on odlikuje lijepom rezbarijom.

*

Većina je ilustracija u ovome članku izrađena — u crtežima ili fotografijama — po predmetima Zemaljskog muzeja u Sarajevu, dozvolom muzejske uprave.

Gusle sa životinjskim glavama. Desne su gusle fra Grge Martića („Starca Milovana") s lijepo urezanom posvetom i emblemima iz 1848. god. Rad Jure Suljića.